

Иван Антоновски
ПРОСТО И СТРОГО – КОНЕСКИ

Издавач

Матица македонска

Скопје, 2023

Директор

Илина Силјан

Главен уредник

Раде Силјан

Компјутерска подготовка и лектура

Зорица Велкова

Корица

Кристи Георгиевски

Сите права се задржани. Ниту еден дел од ова издание не смее да биде препечатуван, копиран или објавуван во која и да било форма или на кој и да било начин во електронските или печатените медиуми, без писмена согласност од издавачот и авторот.

ИВАН АНТОНОВСКИ

ПРОСТО И СТРОГО – КОНЕСКИ

клуб
МАТИЦА

Скопје, 2023

*Како ѝаѝник на ѝочинка
шѝо разѝрнувајќи ѝо бршленоѝ
оѝкрива ѝробна ѝлоча,
ѝака некој случаен намерник
ѝод лисјаѝа на вашиѝе зборови
ќе насеѝи скриена смисла.
Тоѝаши сведочете за мене!*

Од „На моите песни“ од Б. Конески

ЗОШТО „ПРОСТО И СТРОГО – КОНЕСКИ“?

„Оставете ме најпосле на мира, вие луѓе,
со вашите планови и нови проекти,
со вашите собири, тела, симпозиуми,
со сета врева, јагма и шум.
Јас се борам за уште малку разговор
со птиците
и се борам за уште малку тишина
меѓу тревките.
Оставете ме да си починам!
Што сум имал важно да кажам,
сè е кажано,
понекогаш со толку звучни зборови,
што дури ми иде срам.“

Овие стихови од песната „Предела“ од Блаже Конески, објавена во стихозбирката „Небеска река“ (1991), не еднаш ми дојдоа на ум во текот на 2021 година, кога ја чествувавме 100-годишнината од неговото раѓање. Со помисла дека и тие се дел од неговото збогување со своите современици и потомци. Но и со дилема што сакаше да ни каже со нив и дали ја разбравме неговата порака. Дали со сето она што го правиме во нашево современие вистински го исполнуваме неговиот завет – и она што ни го порача со овие стихови и сето друго што во последни-

те години од неговиот физички живот ни го остави како аманет? Вклучително и неговата порака од 1986 година: „Послушајте Македонци! Бидете на штрек пред такви ’правни‘ диверзии, од каде и да идат, со кои се фрла кал на нашите светли датуми и нашите постигања. За нас повеќе отколку за многу други во светот јазикот претставува со сè што е на него создадено како говорен и пишуван текст најголемо приближување на идеалната татковина, тој е заправо единствена наша комплетна татковина. И оние наши места што се испустени живеат во нашата традиција со песните, приказните, гатанките и пословиците, запишани некогаш во нив, и оние наши места што се испустени ги опишува, опева и слави современата литература на македонски јазик.“^{66*} Иако овие негови зборови не еднаш сме ги цитирале, чинам и премногу често, дотолку што станаа дел од нашиот *современ македонски фолклор* и неретко дел од нив се употребуваат (само) како фраза, без да се има предвид севкупниот контекст што ја одразува нивната суштина, во 2021 година исто колку и денес се запрашав и колку вистински го разбравме она што ни го кажа Конески. Колку го познаваме сето она што тој го создаде и ни го остави? Оти мора вистински, целосно да го познаваме за соодветно да го вреднуваме. И не само она од последните години од неговиот физички живот од кога е и оваа порака, туку севкупното негово дело.

* Оваа порака на Конески е дел од речта изнесена при промовирањето на книгата „Борба за македонски литературен јазик“ од Трајко Стаматоски (Скопје: Мисла, 1986), а за првпат е објавена во дневниот весник „Нова Македонија“ на 29 март 1986 година. Цитирано според: Конески, Б. 2022. *Прилози за современиот македонски јазик*. Приредиле: Е. Петроска и С. Тофоска. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 526–527.

Но, во исто време, чинам и го знаев одговорот на овие прашања и дилеми што постојано се јавуваа во мене – имаме уште многу да исчитаме и истражиме од она што ни го остави за да можеме да кажеме дека ние, неговите потомци, вистински го познаваме делото на Конески. И должни сме да го истражиме и анализираме она што останало неистражено или маргинализирано, но и она за кое иако можеби веќе многу е пишувано и кажувано, од временска дистанца би констатирале дека е нужно ново осврнување. Должни сме не само пред Конески и пред времето негово, туку и пред себеси и времето сегашно – оти без да го доистражиме опусот на Конески, чинам не ќе можеме да имаме целосна вредносна вертикала за нашата македонска култура, која е нужна за да имаме вредносен суд и за актуелниот миг, а со тоа и за влогот во времето идно. Или, подиректно кажано – без да го доистражиме делото на Конески не (ќе) се познаваме целосно ни себеси.

Оттука и определбата да се обидам, иако не знам колку успеав во тоа, да дадам барем мал, скромен придонес во тоа доистражување и доисчитување на Блажевиот опус, но и за потребното повторно осврнување кон она што се смета дека веќе е анализирано и коментирано од тоа волуменозно творештво. И на собирите и симпозиумите што Конески ги спомена во „Предела“ да се обидам, *ипростио и сипрозо*, како што тој ни покажа не само со поезијата, туку и со својот научен и есеистички израз, да кажам нешто ново, исчитувајќи и коментирајќи дел од она од неговиот опус што барем ми се чини не било или барем не било доволно вреднувано, а без кое валоризирачката рецепција на неговото дело не би била целосна. Да се надоврзам на претходниците и да се при-

друзам на современиците кои се решени да продолжат со доистражувањето на сето она што ни го остави Учителот на сите современи македонски филолози. Затоа што тоа е обврска (и) на мојата генерација! Така настанаа дел од текстовите поместени во оваа книга, иако првично, при остварувања на истражувањата што стојат зад нив, помислата не ми беше тие да се дел од одделна монографска публикација, туку да се само обиди да се (ре)актуализираат некои прашања за делото на Конески – одново да се фрли светлина врз некои сегменти од тој волуменозен опус. Оти бев и сум убеден дека само со таков пристап, барем ние филолозите (ќе) можеме да надоместиме и за изневерувањата што свесно или несвесно, во децениите наназад, како културна средина сме ги направиле кон Конески.

Кон крајот на 2021 година, во издание на „Матица македонска“ се случи објавата на „Конески како тестамент“ од универзитетската професорка Весна Мојсова-Чепишевска – книга во која се поместени студии преку кои во изминатите повеќе од две децении се остваруваше обид и се успеваше да се истражат, анализираат и коментираат дел од тие, недоистражените и/или запоставените сегменти од опусот на великанот на македонскиот XX век, но и студии во кои при исчитувањето на делото на други македонски дејци чие дело нè обврзува, како и на нашите современици, токму кажаното и напишаното од Конески е клучна референца. И тоа со пристап во кој книжевната историја и книжевната теорија не си противречат и не се судираат, ниту се истиснуваат една со друга, туку содејствуваат во исчитувањето и вреднувањето. На мојот примерок од книгата, во кабинетот по современа македонска книжевност на Филолошкиот факултет

„Блаже Конески“, професорката напиша посвета: „... за да исчита и да остави некој свој тестамент“. Откако го прочитав ова, веќе како нејзин соработник – асистент на Филолошкиот факултет, почувствував и уште една, голема обврска: истражувањата и анализите за делото на Конески да не останат расфрлани, туку да им се навратам, и на оние од таа, 2021 година, и на оние од годините претходно, и да ги преиспитам своите видувања и прочити, да ги дополнам со сето она што (ќе) е и нова согледба, ама и да продолжам со оние до тогаш започнати, а незавршени анализи и исчитувања, за потоа, дел од нив да се најдат и во едно вакво издание. Затоа што едно вакво издание, и дополнително обврзува – да продолжам со исчитувањето на тестаментот на Конески и да се обидам еден ден во времето што е пред нас да оставам и некој свој тестамент, за оние кои ќе треба да продолжат со исчитувањето. Да не запрам тука и да се обидам да го доистражам и да го анализирам и она за што и самиот сум нагласил дека треба да ни е предизвик во натамошните исчитувања, ама и сето друго кое ќе го откријам или ќе ми се чини некоментирано, а вредно и важно, во текот на натамошните осврнувања во кои нужно ќе треба и одново да се препрочитува и вреднува голем дел од напишано за него и од него. Оти да, во овој миг, осврнувањата кон делото на Конески од нашите претходници меѓу кои се и професорите Георги Старделов, Милан Ѓурчинов и Атанас Вангелов, и оние на нашите современици, меѓу кои со свои книги за Конески покрај Мојсова-Чепишевска, последниве години се искажаа и професорите Веле Смилевски, Димитар Пандев и Владимир Мартиновски, ја обврзуваат мојата генерација македонисти и воопшто македонски филолози, да продолжи со исчитувањето. Ама, објавите од филолозите

од мојата генерација (треба да) нè обврзуваат пред сè нас, а не нашите потомци – ние да не запреме тука и да го оствариме она што ни останува како долг во натамошното исчитување на уметничкиот, односно книжевниот и на научниот опит на Конески. Напишаното од нас сега, всушност (треба да) е самообврзување и за децениите што следуваат – да продолжиме со растајнувањето на делото, а со тоа и на тестаментот на Конески. И притоа, и критички да го валоризираме и она што го напишале и споделиле генерациите филолози пред нас и нашите современици, обидувајќи се да го надградиме, достоино на подвигот на Конески. Само така, и ние ќе можеме да оставиме тестамент за генерациите што треба да создаваат и исчитуваат по нас – и тоа не само тестамент за Конески, туку за севкупната македонска култура.

„Пораката да продолжиме да пишуваме на македонски јазик е една од оние што Конески ни ги остави како тестамент. Тој ни укажа дека нема мали и големи јазици и големи и мали култури. Многумина му го поставуваа прашањето зошто не пишува на англиски, руски или германски. Но Конески сметал дека е одговорен и повикан да пишува на македонски, бидејќи не може и не смее да ја изневери својата генерација! И ние не смееме да ја изневериме својата генерација. И вие, младите македонисти не смеете да ја изневерите својата генерација. И нашите потомци не смеат да ги изневерат своите генерации. Треба да продолжиме да пишуваме на македонски!“ Кога ова го кажа професорката Мојсова-Чепишевска, посочувајќи дел и од она што е запишано во предговорот на „Конески како тестамент“, во книжевниот разговор што го водевме на сцена, на промоцијата на книгата во 2022 година, и тоа токму на 7 јуни – денот кога во 1945 година е усвоен

Првиот правопис на македонскиот јазик, во себе понесов чувство дека оваа книга, напишана *јпрос̄то и с̄иро̄го* на македонски јазик ѝ ја должам и на сопствената генерација – за да не ја изневерам.

И еве, се случи „Просто и строго – Конески“ да се објави во годината кога се навршуваат 30 години од упокојувањето на нашиот голем учител – Конески. Меѓу кориците на оваа книга поместени се текстови од дел од моите досегашни осврнувања кон неговото дело, но и кон дел од книгите со кои наши современици во изминатите две-три години дадоа вистински придонес кон илустрацијата и реактуализацијата на сегменти од тоа дело. Но меѓу овие корици не е поместено сето она што сум го напишал и запишал за Конески во годините зад нас – таа е само поглавје и од она што чувствувам дека како обврска и долг го имам и за во годините што следат по оваа кога со помислата дека веќе се изминати три децении од неговото физичко заминување, сфаќаме колку брзо и безмилосно минува времето и дека треба да настојуваме размислите и констатациите од нашите истражувања да останат запишани. Не смееме да заборавиме дека, како што има истакнато и професорот Вангелов, пред одарот на Конески, во 1993 година: „Делата на големите двигатели на човековата култура, какво што е делото на нашиот строг, а предан учител Блаже Конески, содржат една важна црта. Таа се состои во тоа што јасно упатува на еден личен печат како во подробности, така и во широки, систематски расправи, кои засегаат сложени прашања во духовната дејност на човекот. И не само тоа: набргу, тој печат станува печат на епохата на која ѝ припаѓаат, а пак што се однесува до нас, неопходно е да се каже: во нашето време, во живото и моќно струење на нашата култура

трајно е втиснат исполинскиот потфат и величествениот подвиг на нашиот учител по поезија и поетика; по граматика и општа лингвистика; по историја на јазикот, по историја и теорија на нашата култура и, што е најважно: учител по човечност, учител по човештина, учител по човекољубие.“*

Се надевам дека оваа книга иако скромна е достоин придонес кон *йросџојџо* и *сџроџо* исполнување на заветот на Конески. Но во исто време, во мене одекнуваат и стиховите од неговата песна „Ars Poetica“:

„Деца,
тоа треба да биде леко и меко,
силно а милно,
жално ем пално,
со горчелив опит,
со згрутчена мака:
див... див... див...
Вие уште не знаете така.“

* Просталната беседа за академик Блаже Конески, одржана пред капелата на гробиштата „Бутел“ на 19 декември 1993 година е објавена под наслов „Простевање од Конески“ во: Вангелов, А. 2004. *Македонски йисаџели* (I). Скопје: Култура, 123-125.

СОДРЖИНА

ЗОШТО „ПРОСТО И СТРОГО – КОНЕСКИ“? 7

ПРОСТО И СТРОГО ЗА ОПИТОТ НА КОНЕСКИ

ПРОСТО И СТРОГО

ЗА ЕДИНСТВЕНИОТ ОБЈАВЕН ДРАМСКИ
ТЕКСТ НА КОНЕСКИ 17

„ЛОЗЈЕ“ НА КОНЕСКИ КАКО (НЕ)СЛУЧАЕН
НАСТАН ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ ... 31

МОЛИТВИТЕ НА КОНЕСКИ 49

ПРОСТАТА И СТРОГА МАКЕДОНСКА ПЕСНА
КАКО СОВРЕМЕНО ЖИТИЕ 65

„ПРОСТА И СТРОГА МАКЕДОНСКА ПЕСНА“
КАКО ЛИРСКА БИОГРАФИЈА НА КОНЕСКИ 77

УШТЕ ЕДНО НАВРАЌАЊЕ КОН БАЛКАНСКИТЕ
МОТИВИ ВО ЛИРИКАТА НА КОНЕСКИ 95

УШТЕ ЕДНАШ – ПРОСТО И СТРОГО
ЗА *БОЛНИТЕ ЛУЃЕ* ОД НАЈПОЗНАТАТА
„МОЛИТВА“ НА КОНЕСКИ 107

ПРОСТО И СТРОГО ЗА ПРВИОТ ПРЕГЛЕД
НА МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА ИСТОРИЈА 125

**ПРОСТО И СТРОГО
ЗА ИСЧИТУВАЊЕТО НА ТЕСТАМЕНТОТ
НА КОНЕСКИ**

КЛУЧНАТА КНИГА ЗА БЛАЖЕ КОНЕСКИ И НЕГОВОТО ТВОРЕШТВО КАКО ТЕСТАМЕНТ	141
ПИОНЕРСКИ И РЕВОЛУЦИОНЕРЕН ЧЕКОР ВО МАКЕДОНСКОТО УЧЕБНИКАРСТВО	155
ДАЛИ ПРВИОТ РОМАН ЗА БЛАЖЕ КОНЕСКИ Е И АВТОБИОГРАФИЈА НА НЕГОВИОТ АВТОР?	173

**НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК – ПРОСТО И СТРОГО
ЗА НАШАТА ЕДИНСТВЕНА
КОМПЛЕТНА ТАТКОВИНА**

НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК – ПРОСТО И СТРОГО ЗА НАШАТА ЕДИНСТВЕНА КОМПЛЕТНА ТАТКОВИНА	201
БЕЛЕШКА ЗА АВТОРОТ	209

Издавач

МАТИЦА МАКЕДОНСКА

Бул. Св. Климент Охридски бр. 23, Скопје

Република Македонија

тел. 02 2321 138

www.matica.com.mk

Иван Антоновски

ПРОСТО И СТРОГО – КОНЕСКИ

Печатница

Графостил

Ул. Невеска бр. 2-1/11

1000 Скопје

2023

Тираж

500 примероци